POSUDOK HABILITAĆNEJ PRÁCE

Téma: **Premýšľanie o filmových Rómoch**

Habilitantka: Mgr. Zuzana Mojžišová, ArtD.

Oponent: prof., PhDr. René Lužica, ArtD.

Mgr. Zuzana Mojžišová, ArtD. sa zameriava na históriu, teóriu a kritiku kinematografie. Ťažiskovou témou jej filmovej vedeckej tvorby sú Rómovia, rómsky folklór, história a najmä filmová tvorba o Rómoch u nás i v zahraničí. Môžeme konštatovať, že v stredoeurópskom priestore patrí medzi najfundovanejších znalcov tohto tematického okruhu. Nie menej dôležité je jej pedagogické pôsobenie na Katedre filmových štúdií FTF VŠMU v Bratislave a aktívna účasť na domácich i zahraničných konferenciách, workshopoch, žurnalistická a beletristická tvorba.

Vedecko publikačné kompetencie

Autorka predkladá ťažiskovú monografiu *Premýšľanie o filmových Rómoch* z roku 2014. V úvode píše: „Ambíciou tejto knižky je aspoň o piaď rozšíriť divácke vedomie súvislostí v priestore o Rómoch“. Pre filmového historika/historičku je hlavnou úlohou napozerať čo najväčší počet filmov súvisiacich s témou, ktorá ho priťahuje. Čo v konečnom dôsledku je možné. Náročnejšie je však porozumieť a analyzovať historický, politický a sociálny kontext ovplyvňujúci filmovú tvorbu o tých „iných“ – o Rómoch. Filmológ si na pomoc musí pribaliť interdisciplinárnu pomoc. Mojžišová sa inšpirovala mnohými „romologickými“ autormi, medzi ktorými sú zastúpení aj rómski autori. Napr. Fraser (2002), Hancock (2005), Horváthová (1964), Hübschmannová (1999), Lacková (1997), Říčan (2000), Steward (2005) a iní. Do kolekcie autorov z dostupných zdrojov snáď chýba len Fonsecovej „Pochovajte ma postojačky“ (1999) a Davidovej „Cesty Romů“ (1995). Ďalších literárnych zdrojov je však viac.

Kresťania boli po celé stáročia priam posadnutí Cigánmi. Mojžišová cituje Frasera, ktorý píše o „divokých psancoch“, ktorí sa hodili do knižných príbehov ako páchatelia krádeží. K nim môžeme pripočítať podpaľačov, zlodejov koní, únoscov detí, špiónov, mágov praktizujúcich čiernu mágiu. Boli onálepkovaní ako tajomní, nebezpeční, odpudiví. Xenofóbne predsudky, exkomunikácie cirkevných otcov, sociálne vylúčenie i vraždy sa stali súčasťou štandardnej ochrany civilizovanej spoločnosti. Mojžišová odhaľuje oficiálne i skryté pohnútky, napäté vzťahy dominantnej väčšiny voči menšine. Reprezentantmi väčšiny sú aj filmoví tvorcovia. Mojžišovej sa nejedná len o historické prístupy filmovej tvorby, ale i ideologickú kontinuitu prepájajúcu generácie filmárov produkujúcich „vizuálne obrazy“ Rómov - v pasívnej roli bezbrannej, nakrúcanej menšiny, bez vlastných filmových interpretov.

Mojžišová sa zamerala na tvorbu jediného zapamätateľného a neštudovaného tvorcu z menšiny – Tony Gatlifa, ktorý stelesňuje dôležitý „rómsky“ problém – pochybovanie o tom kto som, odkiaľ som a kam patrím. Gatlifove filmy sa odohrávajú na ceste, ktorá nemá konkrétny cieľ. Jedinou istotou je len cesta a vôľa ísť. Ak končí, tak na brehu oceánu. Zastaviť sa znamená problém s mocenskou prevahou zabývanej väčšiny. Gatlif je solitér, ostatní tvorcovia patria do mocnej „gádžovskej“ väčšiny. A každý z nich pojal tému podľa subjektívnych kritérií, ktoré sú

ovplyvnené väčšinovými stereotypmi, legendami, fámami. Preto zvodná Carmen je unikátna ako literárna, operná i filmová postava - pre generácie nerómskych autorov.

Nie náhodou ťažko pochopiteľný spôsob života marginalizovaných ľudí im prisudzuje postavy zlodejov, dokonca kráľov zlodejov, prostitútok, všakovakých podvodníkov (jedným z cigánskych asociálov v nemeckej televíznej sérii Tatort bol aj vtedy v emigrácii žijúci Juraj Kukura, poz. rec.). Na strane druhej prevýchovou „civilizovaní" - asimilovaní Rómovia sú podľa Mojžišovej vyprahnutou púšťou, bež šťavy (c. d., s. 64). Rómske postavy môže rozdeliť na exotické, asociálne a asimilované. Kontinuálne sa však tvorcovia z mocenskej väčšiny viac menej subjektívne rozhodujú, aký charakter ich rómske postavy budú reprezentovať (v niektorých tituloch rómske postavy suplujú vizuálne podobní nerómovia, poz. rec.).

Reálnymi drámami sú príbehy rómskych detí a mladých ľudí. Jedným z najsilnejších príbehov je *Marian* (1996) režiséra Petra Václava. Príbeh je priam učebnicový. Je vizualizáciou sociálnej patológie a deštrukcie jedného človeka. To čo sa dá vyjadriť napísanou odbornou prípadovou štúdiou je skôr konštrukciou vhodnou na zamyslenie, emočne však čitateľa nezasiahne. Podľa Mojžišovej nás Václavov film zasiahne emociálne. Film inklinuje k dokumentárnosti, k hľadaniu smutnej krásy vo veciach a javoch bežne považovaných za škaredé (c. d., s. 70).

Mojžišová precízne mapuje geograficko-historické rozloženie záujmu o nakrúcanie filmov rôznych žánrov o téme existencie Rómov, v rôznych kútoch európskeho subkontinentu. Výrazným nositeľom uvedenej filmovej tradície ja bývalá Juhoslávia, ktorá má mnohé prvenstvá v emancipácii Rómov (prvé rómske televízne štúdio vzniklo na začiatku 80. rokov 20.stor. v kosovskej Prištine, rovnako Juhoslávia bola prvá krajina, ktorá deklarovala Rómom národnostné práva, poz. rec.). Mojžišová analyzuje tvorbu Emira Kusturicu, ktorý do svojich filmov vnáša kolorit rómsko-balkánskeho folklóru, aj cez slzy, veselej krásy mnohokrát končiacou tragicky. Vysoko oceňuje tvorbu Slobodana Šijana a Alexandra Petroviča.

Autorka na ceste za filmami o Rómoch neopomína „náš dom". V krajine ovplyvnenej rôznymi ideológiami, tlakom cenzúry i autocenzúry. Na tomto mieste nie je možné analyzovať politické vplyvy, ktoré ovplyvnili a ovplyvňujú samotnú slovenskú filmovú tvorbu. Mojžišová v uvedenom ideologickom kontexte je zorientovaná. Oslovil ju koprodukčný cyklus *Deti vetra* (1990) režiséra a etnografa Martina Slivku, ktorému venuje časť publikácie. Autorka uvádza, že cyklus vylepšuje vnímanie rómskeho etnika, prehlbuje informácie o ňom, rúca mýty a spochybňuje predsudky (c .d., s.161). Pravdepodobne Martin Slivka prebudil u Mojžišovej záujem o folkloristické terénne výskumy. Spolupráca s občianskym združením Žudro a etnomuzikologičkou Janou Belišovou je ďalším výrazným autorským počinom Zuzany Mojžišovej. Združenie zabodovalo tým, že sa zameralo na prehliadaný hudobný folklór, ktorý žije v prostredí rómskych sídiel. Nadviazalo na ojedinelú stopu Viliama Grusku, ktorý na konci socializmu vytvoril pre folklórny festival vo Východnej scénický program *Ľudia z rodu Rómov*.

Knihu poviedok *Za rómskym ľudom* (2017) možno charakterizovať ako sociálny cestopis, ktorý v etnologickej a antropologickej spisbe od 70. rokov 20.storočia prezentujú tí autori, ktorí sa rozišli s klasickým paternalistickým, neokoloniálnym prístupom k svojim informátorom, ich kultúre, najmä v krajinách tretieho sveta. Sami pochybujú o svojej kompetencii posudzovať a hodnotiť „iných", vnímajú a popisujú ako dlhodobý pobyt v inej kultúre pôsobí na ich názory i psychiku. Mojžišová v našej odbornej tradícii nenadväzuje na západnú postmodernú etnológiu a antropológiu. Jej inšpiráciu možno hľadať skôr v lyrizovanej próze. Vychádza z autentických rozhovorov (oral history) s anonymnými informátormi. Vytvorila koláž zloženú z výpovedí

bežných ľudí s vlastnými poznámkami, názormi, s beletristickým pohľadom do života neuvedomelých nositeľov rómskeho hudobného folklóru.

Plnenie kritérií odbornej a pedagogickej činnosti

Mgr. Zuzana Mojžišová, ArtD. kontinuálne od roku 2001 učí na FTF VŠMU. Spĺňa i prekračuje kvalifikačné kritériá a požiadavky kladené na odbornú a pedagogickú činnosť. Kontinuálne sa zúčastňuje na tvorbe vedecko-výskumných umeleckých projektov (VEGA, KEGA, AVF, KULTMINOR a iné). Jej vedecký a umelecký záujem sa sústreďuje na témy dejín slovenskej kinematografie, orálnej histórie, filmovej teórie, filmovú výchovu učiteľov a študentov stredných škôl (v spolupráci s Evou Filovou) rómsky hudobný folklór. Je autorkou jednej vedeckej monografie, učebnice, mnohých príspevkov v zborníkoch, článkov v domácich časopisoch i v zahraničí (napr.: Studia Romologica). Aktívne sa zúčastňuje rôznych konferencií, workshopov doma i v zahraničí. Konzultuje bakalárske a magisterské práce.

Explicitne vyjadrený návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedecko-pedagogického titulu docent

Po oponentskom posúdení a preštudovaní plnenia kritérií pre habilitačné konanie na FTF VŠMU odporúčam prijať habilitačnú prácu Mgr. Zuzany Mojžišovej, ArtD. a po úspešnej obhajobe udeliť titul docent v odbore Dejiny a teória filmového umenia a multimédiá.

Bratislava, 12.5. 2025 prof. PhDr. René Lužica, ArtD.